

Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed

*İhsan TOKER**

Women's Opinions About Their Prophet. Muslim Women and Muhammad.

What were the opinions of the Prophet of Islam, Muhammad about women? Was he a misogynist? His views on this subject has been a controversial issue. Nowadays in the West and the other parts of the world, Islamophobic sentiments and analyses made the matter more important. So far it was believed that Muhammad's views about women were in his sayings. This can be a reasonable way to learn about his thoughts. However women's thoughts and views about him is neglected. I argue that women's opinions about him is not less important than his views about them. Thus from this perspective, those studies research this dimension will contribute to understand this relationship. Because women are not homogenized in their thinkings about religious figures. This is also valid for Muhammad. In this paper I tried to describe the opinions of the some Muslim women about their prophet. According to this perspective, Muslim women have positive views of him so that far from a misogynist prophet.

Key Words: Women and Religion, Prophet, Muhammad, Women in Islam, Women in Hadith, Islamic Egalitarianism, Islamic Feminism.

Anahtar Kelimeler: Kadınlar ve din, Peygamber, Hz. Muhammed, İslam'da kadın, Hadislerde kadın, İslami eşitlikçilik, İslami feminizm, İslamofobi.

İktibas / Citation: Arge, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usûl*, 7 (2007/1), 137 - 156.

GİRİŞ

Küreselleşmeden giderek daha çok bahsedilir hale gelen günümüz dünyasında dinler ve kültürler arasındaki anlayış farklılıkları da daha görünür hale gelmiş ve bu konuda bir çatışma potansiyeli ortaya çıkmıştır. İslamofobi, bunun en somut ve şiddetli bir örneğini oluşturmaktadır. Bu korkunun öne çıkan bir sonucu olarak İslam dini ile ayrılmaz bir bütünlük oluşturan Hz. Muhammed'in şahsiyeti ile ilgili olumsuz bir takım kanaatle-

rin de artan bir sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Her ne kadar İslamofobi söylemlerinin daha çok şiddet konusu ile özdeşleştirilmesi yönünde bir izlenim varsa da, Batılı ortamlarda bunların sırf şiddetten ibaret kalmayıp, başka boyutlar taşıdıkları hususu gözden kaçırılmaktadır. Nitekim Peygamber'in 'karikatür'ize edilme girişimlerinin önemli bir kısmı da kendisinin kadınlarla ilgisi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada onun bir kadın düşmanı ve kadınlar hakkında en olumsuz kanaatlerin sahibi olarak ithamına yönelik bir karalama kampanyasının varlığı söz konusudur. Müslümanlar geçmişten beri bu tür iddialara cevap vermekten uzak durmamışlardır. Bu cevaplarda sürekli olarak hadisler ve İslam tarihi üzerinden Hz. Muhammed'in kadınlar konusunda övücü ve yüceltici söz ve davranışları ele alınagelmıştır. Bu çalışmada ise Peygamber'den kadına doğru olan bu yaklaşımdan çok, kadınlardan Peygamber'e doğru bir yaklaşım çizgisi izlenmek suretiyle aradaki ilişkinin mahiyeti ve bundan doğacak sonuçlar konusunda alternatif açılım noktaları elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun ardında da kadınları daha aktif konuma yerleştiren bir bakış açısının, Peygamber'in anlaşılmasında da önemli sonuçları olacağına duyulan inanç yatmaktadır.

Ayrıca burada Müslümanlarla Batı arasındaki sorunların basitçe, yanlış anlaşılmalardan ibaret olduğu şeklinde indirgeyici ifadeler, bu çalışmada konu dışı durumdadır. Son zamanlarda giderek artan bir şekilde bu yönde argümanların geliştirildiği görülmekle beraber ben kendi adıma bu argümanların tatmin edici olduğu kanaatini taşıyorum. Güç ilişkilerinin belirleyiciliğini göz ardı eden diyalog ve uzlaşma konularına naif yaklaşımlar en azından benim amaçlarım arasında yer almamaktadır. Buna rağmen, diyalogla ve daha geniş ölçüde tanımayla ilgili hususun, ele aldığım konunun şekillenmesinde önemli rollerinin olduğunun¹ söylenmesi de – yukarıdaki çekinceler hatırdaki tutulmak kaydıyla- bir luzum arz etmektedir. Nitekim ilerideki kısımlarda bu türden bulgulara yer vereceğim.

Bu çalışmada esas olan, aktivist müslüman kadın kategorilerinin, peygamberle ilgili hususlarda ürettikleri düşüncelerdir. Daha pasif tutumlar

¹ Bu araştırmanın veri kaynaklarını sağlayanların büyük bir kısmı ya Batı ülkelerinde yaşayan, ya da Batılı kültürlerle temas ve etkileşim içerisinde bulunan kadınlardır. Onun için benim düşünümüllüğimde bana zıt gelen bir takım değerlendirmelerin ilgili kadınların hayatlarının ve düşüncelerinin bir parçası olduğunu da kabul etmek durumundayım.

* Ankara Üniv. İlahiyat F. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı (Dr.), itoker@hotmail.com
Bu makalenin bir ilk versiyonu 22 Nisan 2007 tarihinde İslam Dünyası STK'ları Birliği tarafından düzenlenen *Uluslararası Kutlu Doğum Sempozyumu*'nda sunulmuştur.

buradaki çerçevenin dışında tutulmuştur. Bu konudaki veriler üç kaynaktan gelmektedir. Birinci kategori, İslami feministler olarak adlandırılan kadınların bu konudaki değerlendirmelerini ilgilendirmektedir. Bunlardan da Fatima Mernissi, Leila Ahmed, Asma Barlas ve Hidayet Şefkatli Tuksal'ın görüşlerine yer verilecektir. İkinci kategori Anne Sofie Roald'ın alan çalışmasında (Women in Islam) yer alan cevaplayıcılardan oluşmaktadır. Aslında Roald'ın birinci kategori dahilinde değerlendirilmesi uygun olacak kendi görüşleri de bu araştırmada yer bulmuştur. Son olarak üçüncü bir kategoriyi Başkent Kadın Platformu mensubu kadınlar oluşturmaktadır. Bu üç kategorideki kadınların ortak yönleri, onların, kadın konularına duyarlı Müslüman kültüre sahip bireyler olmalarıdır. Hepsinin Peygamber'in kadınlara ilişkin konumu ile ilgili doğrudan ya da dolaylı düşünceleri bulunmaktadır. Yine bir ortak nokta, onların geleneksel kadın kategorisinde yer almamalarıdır. Aralarındaki temel çizgiler feminist denilebilecek kadın yanlısı görüşler ile İslamcı olarak adlandırılan görüşlerden ibarettir. Günümüzde Müslüman kadınlar konusundaki sistematik bilgi üretimi ve değişiminin temelde bu kesimlerden geldiği düşünüldüğü için araştırma bunlarla sınırlı tutulmuştur. Bunlar arasında da feminist çizgi diğerine göre daha ağırlıklı olarak yer alacaktır.

BUGÜNKÜ BATI'DA HZ. MUHAMMED İMAJI: PEYGAMBER'E SALDIRILAR VE İTHAMLAR

Daha önce de belirtildiği gibi bugün kültür ve medeniyetler arası karşı karşıya gelişler çerçevesinde Hz. Muhammed, sık sık kadınlar konusunda çeşitli ithamlara maruz bırakılmaktadır. Mesela son dönemde Batıda İslam karşıtı/İslamofobik kampanya çerçevesinde bugün artık bir ateist olan Ayaan Hirsi Ali tarafından İslam peygamberi, hem ahlakı hem de şahsiyeti itibarıyla şiddetli eleştirilere uğramıştır. Ayaan Hirsi Ali, Peygamber'in Batılı ölçütlerde bir cinsel sapkın (pervert) olduğunu söylemeye kadar işi ileriye götürmektedir. Bu hususta onun göndermede bulunduğu şey ise Peygamber'in kendisi elli iki yaşında iken dokuz yaşındaki Aişe ile evlendiği iddiasıdır. Yine Hirsi Ali Hz. Muhammed'in Batılı standartlara göre müstebit, gaddar (tyrant) bir kişi olduğunu da iddia etmektedir. O, Peygamber'in düşünce özgürlüğüne karşı olduğunu, onun söylediği gibi davranmayan herkesin cezalandırılmak durumunda olduklarını, bunun da

kendisine Orta Doğu'daki megalomanyakları düşündürttüğünü belirterek, Hz. Muhammed'i bunların ve bugünün şiddet yanlısı erkeklerin bir modeli olarak takdim etmeye teşebbüs etmektedir.²

Tabii burada bunun gerçek bir durum oluşturup oluşturmadığı sorulmak durumundadır. Ayrıca onun bu kadar aşağılayıp dışladığı belirtilen kadın muhatapları ne yapmaktadırlar? Onlar sadece bu iddiaları kabullenip, buna uygun mu davranmaktadırlar? Kadınlar bu konularda eş türden tutumlar içerisinde midirler? Bütün bu sorular ve bunları izleyecek olanlar, bu çalışmanın muhtevasını büyük ölçüde şekillendirecektir. Ancak önce Peygamber'in kadınlarla ilgili bazı sözlerine göz atmak uygun olacaktır.

PEYGAMBER VE KADINLAR: DOST MU, DÜŞMAN MI?

Hz. Muhammed'in kadınlarla ilgili olarak şu tür sözler söylemiş olduğu rivayet edilmektedir:

“Koca karısını yatağına davet eder de o bunu reddedip, kocası kızgın bir şekilde uyursa, melekler ona sabaha kadar lanet edeceklerdir.”³

“Benden sonra erkeğe kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.”⁴

“Başlarına bir kadını geçiren bir topluluk asla iflah olmayacaktır.”⁵

“Cehennemini gördüm, oradakilerin çoğu kadınlardı.”⁶

Ait oldukları bağlamlardan kopartılıp günümüzün eşitlikçi söylem ortamında gündeme getirilen bu sözler hemen kadın düşmanı bir muhtevayı akla getirmektedirler. Bununla birlikte şu hadislerin varlığı da bir gerçektir:

“Hiçbiriniz karısına, bir köleye vurur gibi vurup da ondan sonra akşam onunla birlikte uyumasın”⁷

“Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarınız arasındayım.”⁸

“Cennet annelerin ayakları altındadır.”⁹

² Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Ayaan_Hirsi_Ali

³ Buhari, Bed'ul Halk 7; Ebu Davud, Nikah 41; Tirmizi, Rada 10.

⁴ Buhari, Nikah 17; Muslim, Zikr 97,98; Tirmizi, Edeb 31, İbn Mace, Fiten 19; İbn Hanbel, 5: 100,210.

⁵ Buhari, Meğazi 82, Fiten 18; Tirmizi, Fiten 8; İbn Hanbel, 43, 47,51.

⁶ Buhari, İman 21. Krş. Muslim Zikr 95.

⁷ Buhari, Nikah 93; İbn Mace, Nikah 51.

⁸ İbn Mace, Nikah 50.

Bu ikinci grupta yer alan sözler, açık bir şekilde kadın yanlısı ya da onları olumlu bir toplumsal çerçeveye yerleştiren içerikler taşımaktadırlar. Tabii bunlar da yine bağlamlarından soyutlanarak kullanım alanı bulmaktadırlar. Bu, ortada bir sorunun var olduğu anlamına gelmektedir, yani aynı anda hem zemmedilip hem de medhedilmek durumunda olan bir karşı cinsin varlığı söz konusudur. Zemmedilmeyi esas alan kesimler bu hadisler üzerinden Hz. Muhammed'i bir kadın düşmanı ilan etmekte hiçbir tereddüt göstermemektedirler. Buna karşılık medh hadislerini esas alanlar sıklıkla, kadınları büstlere yerleştirme ya da abideleştirme diye ifade edebileceğimiz abartılı bir soyutlama yolunu tercih etmektedirler. Ancak bu çalışmanın konusu olan kadın yönelimli aktivistler için durum hayli farklıdır. Onlar bu iki uç çizginin indirgeyici çerçevesinin dışında zengin ve çeşitli bir yaklaşımlar dizisini ortaya koymaktadırlar.

A. S. Roald, hadis literatüründe kadınlar konusundaki bu mütenakız duruma dikkat çekmiştir. Ona göre bazı yerlerde kadın erkek ilişkileri sevgi ve mahremiyete dayalı olarak ele alınırken, diğer bazı yerlerde ise bu ilişkiler, güçlü cinsiyet eşitliği kavramıyla doğup büyüyen insanların bir bütün olarak kadınları olumsuz şekilde niteleyici ve aşağılayıcı olarak değerlendirebilecekleri kelimelerle tasvir olunmaktadır.¹⁰

Yine Roald'ın on bir hadisi ardarda sıralayarak, bunları toplumsal cinsiyet açısından üç kategoride değerlendirme girişimi¹¹ de ilginç görünmektedir. Çünkü burada hadis metinleri arasında kadın-erkek ilişkileri açısından nasıl birbirinden farklı unsurların yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Roald, hadislerin değişik içerikler taşıdıklarını, bunlara bakıldığında tıpkı Kur'an'da olduğu gibi hadis metinlerinde de toplumsal cinsiyet ilişkilerinin iki yanının bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar bir yanıyla şefkat ve nezaket, diğer yanıyla ise erkeklerin üstün olduğu ilişki tarzlarını yansıtmaktadırlar. Roald bu yaklaşımdan hareketle şu üç kategoriden hadis örneklerini zikretmektedir:

a. Tamamen erkek üstünlüğünü ifade eden hadisler:

⁹ El-Acluni, *Keşful-Hafa*, c.1, s.335, no.1078.

¹⁰ A. S. Roald, *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001, s. 146.

¹¹ A.g.e., s.146-149.

İbn Ömer'den nakledilen bir rivayette bir kadının Peygamber'e şu soruyu sorduğu belirtilmektedir: 'Ey Allah'ın Rasûlü, eşin (zevce) kocasına karşı yükümlülükleri nedir?' Peygamber buna karşı kadının kocasına karşı yükümlülüğünün, onun izni olmadan evi terketmemesi olduğunu; bunu yapması durumunda ise rahmet ve gazap meleklerinin kadın pişmanlık getirip ya da eve dönünceye kadar lanet okuyacaklarını söylemiştir. Kadının, kocanın karısına zulmetmesi durumunda da mı bunun geçerli olacağı yolundaki sorusuna karşılık, Peygamber'in cevabı "zulmetse bile" olmuştur.¹²

"Koca karısını yatağına davet eder de o bunu reddedip, kocası kızgın bir şekilde uyursa, melekler ona sabaha kadar lanet edeceklerdir."

b. Erkeğin hakimiyetini getiren, ancak erkeklerin kadınlara karşı iyi davranmaları gerektiği hususunu içeren hadisler:

"Size kadınlara iyi davranmanızı salık veririm, çünkü onlar sizin gözetiminiz altındadırlar. Onlar açıkça kötü işler yapmadıkları sürece sizin onlar üzerinde bundan başka bir hakkınız bulunmamaktadır. Eğer böyle yaparlarsa onları yataklarında yalnız bırakın, onlara vurun, fakat şiddetle değil. Eğer bunun üzerine size itaat ederlerse onlara zarar vermek için başka bir yol aramayın."¹³

"Bir adam Rasulullah'a sorar: Kocanın karısına karşı vazifeleri nelerdir? Peygamber cevap verir: Yediğinden yedir. Giydiğinden giydir. Yüzüne vurma. Ona karşı kötü konuşma."¹⁴

"Kadınlara nazik davranın. Kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır ve eğe kemiğinin en eğik kısmı üst bölgedir. Düzeltmeye kalkmanız halinde onu kırarsınız. Onu kendi haline bırakırsanız eğik kalmaya devam edecektir. Bu yüzden kadınlara nazik davranın."¹⁵

c. Hem erkek, hem de kadınlar için eşit hak ve yükümlülükler dayalı bir ilişki izlenimi veren hadisler:

¹² Tayalisi, Musned I/263, no.1951; İbn Ebî Şeybe, Musannef III/557, no.17124.

¹³ Bu hadis yukarıda da anılmasına karşılık, Roald'ın sınıflandırmasına uyularak yeniden verilmiştir. Kaynakları için 3 nolu dipnota bakınız.

¹⁴ Tirmizi, Radaat 11; İbn Mace, Nikah 3.

¹⁵ Ebu Davud, Nikah 42; İbn Mace, Nikah 3.

¹⁶ Buhari, Enbiya 5; Muslim, Rada 65; Tirmizi, Talak ve Lian 12.

“Kureyş kadınları en iyi kadınlardır: Develere binerler, çocuklarına karşı merhametlidirler ve kocalarına ve onların mallarına özen gösterirler.”¹⁶

“Eşlerinize (zevceler) karşı yükümlülükleriniz vardır ve eşlerinizin de sizlere karşı yükümlülükleri bulunmaktadır.”¹⁷

“Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarınız arasındayım.”¹⁸

“Hiçbiriniz karısına, bir köleye vurur gibi vurup da ondan sonra akşam onunla birlikte uyumasın”^{*}

Aişe şöyle demiştir: “Allah’ın Rasulü, eşlerine ya da uşaklarına asla vurmamıştır. Ve o Allah rızası ya da yasakları önlemek için onların dışında eliyle herhangi bir şey yapmamıştır; çünkü onun öfkesi Allah’tan dolaydır.”¹⁹

Görüldüğü gibi birbiriyle hayli çelişkili görülen bu malzeme, Peygamber’in kadınlar konusundaki tutumu noktasında en azından bir belirsizlik oluşturmaktadır. Doğal olarak Peygamber’e atfolunan muhtevanın çelişkili oluşu kadınlar için bir problem teşkil etmektedir. Nitekim onların eştürden olmayan tutumlar göstermeleri de bu probleme verdikleri farklı tepkilerden kaynaklanmaktadır.

PEYGAMBER VE HADİSLER

Bu çelişkili durumdan yaygın bir çıkış yolu, Peygamber’in kendisiyle, ona atfolunan sözlerin birbirlerinden ayrılmasıdır. Bu şekilde aynı Peygamber’in birbirine zıt şeyler ifade etmiş olması gibi bir durumun önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Örneğin Asma Barlas, bu hususu dile getirmek üzere bu türden bazı ironik durumlardan bahsetmektedir.

Barlas’a göre, herşeyden önce kadınlara karşı nazikliği ile tanınan bir Peygamber’in mirasının, onu en yakından takip ettiği iddiasında olan Ehli Sünnet’e, ne Kur’an’ın öğretilerinden, ne de Peygamber’in kadınlara dav-

ranışlarından çıkartılamayacak olan aleyhte hususu hatırlatması tam bir ironidir.²⁰

Aynı ironik duruma bir başka örnek de, hadis literatürünün kadın düşmanı çizgilerde ilerlemesine karşılık, İslam’ın, kendi merkezi metinlerinde kadınlardan gelen rivayetleri ya da kayıtları barındıran yegane yaşayan din oluşudur. Yine Kur’an’ın doğru olarak okunması bakımından kadınların, özellikle de Aişe’nin şahitliği çok önemli olmuştur. Ki o, Peygamber’in kuzeni ve damadı olan Ali’den daha fazla sayıda hadis rivayetinde bulunmuştur. Aişe’nin hadis rivayetleri, bir iddiaya göre şeriata dair temel bilgilerin yüzde on beşini açıklamaktadır. Ahmed b. Hanbel’in altı ciltlik hadis kitabının bir cildi kadınlara ayrılmıştır. Yine ne garip bir tecellidir ki, hadis naklinin esaslı unsur olarak hafızanın merkezi önemde olmasını gerektirmesine karşılık, bir çok Müslüman, kadınların hafızasını kusurlu olarak görmeye devam etmiştir. Barlas’a göre bu durum da erkeklerin kadınların şahitliğiyle ilgili ayeti yanlış okumalarından kaynaklanmıştır.

Yine Barlas, yetmiş bin hadisten oluşan ve sahih olarak nitelendirilen bir koleksiyondan yalnızca altı civarında hadisin kadın düşmanlığını andırdığını düşünmekte ve buna karşılık, erkeklerin, onlarca olumlu hadis dururken, cinsiyet eşitliğine karşı bu altısını ileri sürmelerinin de ironik bir durum oluşturduğunu belirtmektedir.²¹

Kecia Ali ise Peygamber’in ev yaşamının son derece olumlu özellikler taşıdığına işaret ederek onun bu konuda bir örnek oluşturduğunu vurgulamaktadır.²² Ali, ılımlı ve ilerici olarak nitelediği pek çok kaynakta Peygamber’in evlilik yaşamının olumlu anlamda çeşitli yönlerinin yer aldığını kaydetmektedir. Bunlar; onun eşlerini kendi çevrelerine hapsedmemiş olduğu, onlara sert davranmadığı, vurmadığı ya da kötü sözler söylemediği, kendisinin de gündelik ev işlerini yaptığı, damadını ikinci bir eş almaktan vazgeçirdiği, kendisiyle evli kalmakta isteksizlik gösteren bir kadını boşadığı türünden rivayetlerdir. O, bunlardan çıkacak sonucun, siretin en basit okunmasının bir sonucu olarak Peygamber’in, Abou El-Fadl’in ifadesiyle,

¹⁶ Buhari, Enbiya 46, Nikah 12; İbn Hanbel, II, 319,449.

¹⁷ Tirmizi, Radaat 11.

¹⁸ İbn Mace, Nikah 50.

^{*} Bkz. dn. 7.

¹⁹ Muslim, Fadail 79; İbn Mace, Nikah 51; Darimi, Nikah 34; İbn Hanbel, VI, 229, 232.

²⁰ A. Barlas, “Beliveing Women” in *Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur’an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45.

²¹ A.g.e., s.45-46.

²² Kecia Ali, “A Beatiful Example”: The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands, *Islamic Studies*, 43:2 (2004), s.287.

ailesi içinde bir *diktatör* olmadığını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Nitekim Başkent Kadın Platformu'ndan bir cevaplayıcının Peygamber'in *maço* bir insan olmadığını söylemesi de benzer bir vurguyu dile getirmektedir.²³

Yine Barlas'a dönecek olursak, ona göre de Peygamber hem erkekler hem de kadınlar için bir rol modelidir.²⁴ Hem bir peygamber hem de ahlaklı bir insan olarak onun karakteri eril ve dişil en güzel özellikleri tecessüm ettirmektedir. Onun adalet hususunda sert ve boyun eğmez olduğu, ama aynı zamanda nezaket, kibarlık, dürüstlük ve tevazu adamı olduğu, yumuşak ve affedici bir mizaca sahip olduğu, nahoş davranışlardan ve gaddarlıktan hoşlanmadığı kaydedilmektedir. İlginç bir şekilde Barlas, onun özellikle kadınlara ait görülen tarzda bir tabiata ve huylara sahip bulunduğu dikkati çekmektedir: Mütevazidir, naziktir, az konuşur, başkalarına hizmet etmeyi sever, kendi elleriyle/emeğiyle çalışmaya daima hazırdır, son derece takvalıdır, bakışlarını aşağıda tutar, vs.

Nitekim Fatima Mernissi de İbn Sa'd ve Taberi'ye dayandırarak Peygamber'in kadınlara karşı şiddet gösterilmesine muhalefetini ortaya koymaya çalışmaktadır.²⁵ İbn Sa'd, Peygamber'in ne kendi eşlerine, ne bir köleye ne de herhangi bir kişiye asla el kaldırmadığını kaydetmektedir. Öyle ki Peygamber evinde bir başkaldırıyla karşılaştığı tek örnekte de onlara karşı şiddet kullanmamakla kalmamış, evini terk etmiş ve bir ay süreyle mescide bitişik bir odaya taşınmıştır. Yine Mernissi, İbn Sa'd'dan, Peygamber'in kadınların dövülmesine daima karşı çıktığı ve bir takım insanların kendisine sürekli olarak, kadınların kargaşa tohumları ettiklerini söylediklerini aktarmaktadır. Sahabe onun kadınlara karşı niçin böyle yumuşak davrandığını anlayamamıştır. O ise sahabeye, içlerinden ancak en kötülerinin bu tür yöntemlere başvuracaklarını söylemiştir.

Mernissi, konuyu daha da ileri boyutlara taşıyarak Medine dönemi için geçerli olmak üzere bizzat Peygamber'in cinsiyet eşitliğine ilişkin bir projenin varlığından söz etmektedir. Mernissi'ye göre tutarlı bir değerler

²³ İ. Toker, *Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.139.

²⁴ Barlas, a.g.e., s.122.

²⁵ Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, transl. Mary Jo Lakeland, Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991, s.156 vd.

sistemi olarak İslam ve onun Hz. Muhammed'in *eşitlikçi projesi* dediği şey, toplumun organizasyonunun dikkate alması gereken bir durum olarak kadının özgür iradesinin ortaya çıkması şeklindeki bir detaya dayanıyordu.²⁶ Yine ona göre Hz. Muhammed'in İslam'ı teftiş, polis kontrol sistemi fikrini uzaklaştırmıştır. Nitekim bu durum İslam'da bir din adamları sınıfının mevcut olmamasını ve onun tüm müslümanları dini anlamaya dahil olmak için teşvik etmesini açıklamaktadır. Bireysel sorumluluk düşüncesi aristokratik kontrolün ağırlığını dengelemiş ve nihayet onu bir inananlar ümmetinde etkisiz hale getirmiştir. Kadınların başkalarına devredilemez bir irade içerisinde tanınması, herkesi bireysel olarak sorumlu kılan bu çerçeveye de uymaktadır.²⁷

Ancak ona göre bu proje, hayatın cinsiyet yönünü en azına indirmeyi, saklamayı, onu marjinal ya da tali saymayı reddettiği için de tamamlanamamıştır. Sonuçta Peygamber incinebilir, zayıf bir konumda kalmıştır. O, özel ve kamu yaşamını ayırmayı reddetmektedir. Onun Medine'sinde cinsiyete ve siyasete dayalı olan, birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. O, Aişe'nin yatağından doğruca namaza gidebilmektedir. Ömer'in önerilerine rağmen çıktığı seferlerde bir ya da iki eşi kendisine eşlik etmeye devam etmiştir. Bu eşler, kamu işleri ile doğrudan ilgilidirler, etrafta serbestçe dolaşmakta ve olan bitene dair bilgi alabilmektedirler. Mesela bir seferinde Aişe'yi cephede dolaşırken gören Ömer bağıra çağıra onu oraya getiren nedeni sormuş ve fazla ileri gittiği mahiyetinde sözler söylemiştir.²⁸

Diğer kadın araştırmacıların sözleri de Mernissi'nin bahsini ettiği bu eşitlikçi yaklaşımı desteklemektedir. Sözgelimi Hidayet Şefkatli Tuksal da, Peygamber'in döneminde kadınların İslamlaşma esnasında erkekler gibi mücadele ettiklerine, benzer sorumluluklar aldıklarına, birlikte hicret edip, gerekli durumlarda savaşa katıldıklarına, siyasi tercihlerini ifade edecek bir durum olarak biat ettiklerine ve eman verdiklerine dikkat çekmektedir. Peygamber döneminde kadınlar, Tuksal'ın deyişiyle "cahiliye statükosunun kendilerine reva gördüğü 'ikincil statü'ye dair kalıp yargıları aşmış" ve "kendilerini İslam toplumunun eşdeğer üyeleri olarak görmüş"lerdir. Ona göre bu kadınlar gündelik yaşam içerisinde merkezde yer almışlar, Pey-

²⁶ A.g.e., s.184.

²⁷ A.g.e., s.186.

²⁸ A.g.e., s.162 vd.

gamber'in gayretleri ve yol göstericiliği sonucu oluşan yapının "şanslı bireyler"i olmuşlardır.²⁹ Yine Fatma Ünsal da, bugün kadınların cemaatten soyutlanmaya çalışılıp, uygun yer olarak kendilerine evlerinin, hatta yatak odalarının gösterilmesine karşılık, Peygamber'in o dönemin üniversitesi, parlamentosu durumunda olduğunu belirttiği mescide katılım konusunda kadınları teşvik ettiğinin altını çizmektedir.³⁰ Yine Mernissi Peygamber'in eşlerinin siyasi ve askeri sorunları kendilerine yabancı bulmadıkları şeklinde bir izlenimin bulunduğu dikkat çekmekte ve buna ilişkin örnekleri vermektedir.³¹

Cihan Aktaş'a göre de İslam tarihinde sadece asr-ı saadet döneminde kadınlar siyasi, askeri ve kültürel yönlerden etkin roller yüklenmişlerdir.³² Aktaş, sayılı olan bu yıllardan sonra Müslüman kadınların oynadıkları rollerin zayıfladığını, zaman zaman da bunun tamamen ortadan kalktığını bildirmektedir.

Aktaş'ın belirttiği süreç, Mernissi'nin bakış açısından aslında daha projenin söz konusu edildiği dönemde başlamıştır. Dönemin Medine'sindeki bir takım kişiler bunun kendileri için olumsuz sonuçlara yol açacak olduğunun farkındadırlar. Sözelimi Abdullah ibn Ubeyy, Mernissi'nin deyişiyle "Aişe ve Ummu Seleme'nin kadınlara özgürlüğü ve herkes için istedikleri özgürlük ve otonomi sembolleri olarak caddelerde serbestçe dolaşmayı talep etmeye devam ettikleri takdirde kendi cariyelerinin haklarını çiğnemeyi sürdüremeyeceğini gayet iyi bilmektedir." Kadının egemenliğinin kabul edilmesi halinde o artık özel bir cinsiyet nesnesi olmayacak; kaçırılmayacak, değiştirilemeyecek, çalınamayacak, alınıp satılmayacaktır. Bu tehlikeden hareketle o Peygamber'in eşlerine saldırmaktadır. Amacı, yargıdan, iradeden yoksun ve nesne konumundaki bir yaratık olarak kadınlığın çok eskilere uzanan kaderinden kaçamayacaklarını göstermek istemektedir. Oysa Hz. Muhammed'in rüyası, kadınların serbestçe dolaşabildikleri bir toplumdur. Ne var ki, şehirdeki (Medine) güvenliksiz durum, Peygamber

²⁹ H. Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000, s.237.

³⁰ Fatma Ünsal, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', konuşma kaydı, 'Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı Ankara: 17 Mart 2007.

³¹ Bkz. Mernissi, a.g.e., s.162-163.

³² Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, 3.bs., İstanbul: Beyan Yayınları, 1991, s.128.

için fazla bir seçenek bırakmamış ve sonuçta da o, kadınların sosyal olarak kısıtlanmaları sonucunu doğuracak bir takım önlemleri kabul etmek zorunda kalmıştır.³³ Mernissi ve benzerleri böylelikle Peygamber'in öz düşünceleriyle içerisinde bulunduğu toplum ve çevrenin telakkileri arasında bir zıddiyet kurmaktadır. Yani kadın dostu olan Peygamber'in kendisidir ama kendi sahibilerinin de bulunduğu erkekler çevresi kadın dostu olarak nitelendirilebilecek davranışların dışında tavırlar ortaya koymuşlardır. Peygamber kadınlar için ne kadar serbestiyet arzu etmiş, onları toplumsal olarak kısıtlamakta isteksiz kalmışsa, onlar bir o kadar tersini ortaya koymuşlardır.

KADINLAR VE HADİSLER

Peygamber'in eşitlikçi projesi olarak adlandırılan yaklaşım tarzı çeşitli açılardan eleştiri konusu olabilir ama şurası da bir gerçektir ki, Müslüman kadınlar da benzer cesaretlendirmeler yoluyla kendileriyle ilgili hüküm ve değerlendirmeler içeren dini metinler karşısında kendi cinsiyetleri adına önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Özellikle hadislerdeki karma muhteva, bu kadınlar için değişik stratejiler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Gerçi bu konuda yukarıda geçtiği üzere Asma Barlas gibi olumsuz muhtevalı hadisleri en aza indiren iyimser simalar da yok değildir. Gerçekten de Barlas, hadisler denilince akla hemen kadınların aleyhinde hükümler ihtiva edenlerinin geldiğini, oysa bu konuda aksine onlarca olumlu hadisin bulunduğunu belirtmektedir.³⁴ Ona göre kadının tam bir insan olduğunu vurgulayan, erkeklere eşlerine karşı iyi ve adaletli davranmalarını tavsiye eden, kadınların bilgi edinme haklarını pekiştiren, anneleri babaların üstünde gösteren, kadınların cennette olacaklarını ileri süren, Peygamber'in zamanında kadınların mescidde namazlara devam ettiklerini kaydeden (bunların birinde bir kız çocuğu, o, namaza imamlık ederken onun önünde namaz kılmıştır), İslam'ın daha sonraki yıllarında Peygamber eşleri de dahil olmak üzere bir çok kadının peşesiz dolaştıklarını teyid eden, Peygamber'in bir erkeğin kanıtına karşı bir kadınıninkini kabul ettiğini kaydeden türden rivayetler bulunmaktadır. Barlas, Müslümanların bu hadisleri İslam'ın eşitlikçiliğini vurgulamak istediklerinde başvurduklarını,

³³ Bkz. Mernissi, a.g.e.,s.186-188.

³⁴ Barlas, a.g.e., s.46.

ancak bunların ümmetin hafızasından niçin böyle tümünden silindiğini ise hemen hemen hiç sormadıklarını belirtmektedir. Ona göre bu durum, cinsiyet eşitliği konusunda karşı egemen bir söylemin gelişmesini engellemiştir.

Ancak Barlas'ın bu iyimserliği pek de paylaşılan bir husus değildir. İslami metinlerden özellikle hadislerin –ki bunlar ilk dönem İslam toplumu- nu yansıtmaktadırlar- ataerkil tutumlar içerdikleri belirtilmektedir. Bunun da sebebi olarak hadislerin ataerkil ve erkek egemen toplumlarda vücuda geldikleri belirtilmektedir. Sözelimi Tuksal, erkek egemen anlayışın insanlık tarihinde öteden beri erkeği önceleyip kadını aşağıladığını belirtmekte, bunun aynı zamanda Peygamber'e ait olduğu iddia edilen rivayetlere de yayılmış olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bu bir raslantı değildir. Çünkü her yerde olduğu gibi yerleşik zihniyet burada da kendi kalıp yargılarını haklı çıkartmak amacıyla dine başvurmuştur. Bu durum, Peygamber'in kadınlar konusundaki görüş ve tutumları bakımından daha önce anılan çerçevedeki içeriğe ters düşen bir takım rivayetlerin varlığına yol açmıştır. Bu zıt yöndeki rivayetler paradoksal bir şekilde peygamberin dini konumunun meşrulaştırıcılığından faydalanmaktadırlar. Tuksal bu konuda gerçekleştirdiği çalışmasında taramış olduğu hadis kitaplarının rivayet ve yorumlar itibarıyla pek çok konuda kadın aleyhtarı özellikler taşıdığını, kadınların lehine olduğu gözlemlenen durumların ise istisnai kaldığını ifade etmiştir. O şöyle devam etmektedir: “Mesela, kız çocuklarını öldürme veya en azından kötü sayma geleneğine karşı, kız çocuk sahibi olmayı kurtuluş (cennet) vesilesi sayan bir anlayışı yerleştirme çabaları olumlu bir tavır yansıtırken; çalışma boyunca ele aldığımız rivayetler topluluğu, tam anlamıyla kadın aleyhtarı bir tutumu tebarüz ettirmektedir.”³⁵

Aslında Barlas da önceki uygarlık düşünce ve adetlerinin tedrici bir şekilde şeriata nüfuz ettiği süreçte cinsiyet eşitsizliği düşüncesine dayanan ve değişmeye de uygun olmayan bir teolojik hukuki paradigmanın hakim olduğu ortamda ana rollerden birini hadislerin oynadığını belirtmek suretiyle, bu rivayetlerin aksi sonuçlarının yeterince farkındadır.³⁶ Bu öyle bir ortamdır ki çoğulcu karakterine rağmen aynı zamanda kadınlar için baskıcı sonuçlar getirmekte, üstelik bunu da gizlemektedir. Barlas, Grunebaum'a

göndermede bulunarak, hadislerin bu eski kültürel etkilerin formüle edilmesini ifade ettiklerini belirtmektedir. Buna göre Yahudilik, Hristiyanlık ve bunların yanında Arab ve Akdeniz kültürü ile bağlantılı bir çok düşünce ve adet, derinden derine yerleşen bir kadın düşmanlığını tecessüm ettirmişlerdir. Bunlar da sonuçta kadın üzerine İslam söyleminin bir parçası olagelmışlerdir. Barlas böyle bir arkaplandan hareketle “ahlaken ve dinen noksan”, “erkekler için ayartıcı, büyük fitne”, “ayhalinden dolayı pis”, “kocalarına itatatsızlıkları ve nankörlüklerinden ötürü cehennem halkının büyük kısmını oluşturan”, “zihin güçleri zayıf” ve bu yüzden siyasi görevler için elverişli olmayan kadın imajlarını İslam'a dahil eden kanalın hadisler olduğunu açıkça belirtmektedir.

Bu tür durumların varlığı, hadisler konusunda kadın bakış açılarında ister istemez bir takım farklılaşmalara yol açmaktadır. Mesela Kecia Ali, büyük ölçüde kadınlar konusunda olumsuz içeriklere sahip hadislerin öne çıkması sebebiyle feminist ve değişim yanlısı çoğu Müslümanın, İslami evlilik hususunu yeniden düşünme girişimlerinde hadis literatürüne başvurmaksızın işlerini yapmayı tercih etmeye başladıklarını bildirmektedir. Bunun yerine onlar Kur'an'ın yeniden yorumlanması üzerine odaklanmaktadır. Mesela Amina Wadud da, hadis literatüründeki zorlukların, Kur'an'ın ona başvurulmadan yorumlanmasını gerektirecek kadar önem taşıdığı kanaatinde.³⁷ Tuksal da, *hadisleşen rivayetlerin* dini dogmalar olmak yerine binlerce yıla dayanan bir süreçteki ataerkil yapılanmalardan kaynaklanan insani süreçler olduğu sonucuna varmaktadır. Bu durum ona göre bir taraftan kasıtlı kötüye kullanmalar, diğer taraftan ise ataerkil kabullerle şekil kazanmış anlama ve yorumlamalardan kaynaklanmaktadır. Sebepler çeşitli olmakla birlikte, bu rivayetlerde “kadın kişiliği erkek kişilik karşısında küçümsemekte ve o, ‘sorumlu bir özne/halife’ olmaktan çok, bir nesne olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla haksızlığa uğramaktadır.”³⁸

Tuksal'ın da dahil olduğu Başkent Kadın Platformu mensupları üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları da kadınların hadis konusundaki çok sayıda çekincesini ortaya koymuştur.³⁹ Tepkiler istisnai nitelikteki düşük düzeyli bir teslimiyet tavrından başlayıp, belirsizlik, şüphe, tereddüt, çeliş-

³⁵ Tuksal, a.g.e.,s.236-237.

³⁶ Barlas, a.g.e.,s.44-45.

³⁷ Kecia Ali, a.g.m., s.286.

³⁸ Tuksal, a.g.e.,s.138.

³⁹ Bu yaklaşım tipleri için bkz. Toker, a.g.e., s. 144-152.

kililik ve nihayet dikkate almamaya kadar uzanmaktadır. Tam bir kabul ile tamamen red tavırlarını içermeyen ve bunlar arasında yayılan tepkiler kadınların hadislerle ilgili konulardaki zorluklarını olduğu kadar dikkatlerini de yansıtmaktadır.

Kecia Ali ise hadis literatürünü gerek reddedenlerin, gerekse onu tali bir konumda görenlerin Kur'an ve sünnet birlikteliğinden büyük ölçüde ayrılmış olduklarını belirtmektedir. Halbuki söz konusu birliktelik hem İslam hukuk teorisine hem de Müslümanların zihinsel tarihlerine hakim olmuş bir durumu ifade etmektedir.⁴⁰ Bununla birlikte Sünnetin açıkça reddi hususunun belli bir gerileme gösterdiği de gözlemlenmektedir. Ancak Ali, hadislerle karşı gösterilen reddedici tavır sonucunda Peygamber'in şahsi örneğine çok az göndermede bulunulur hale geldiğini belirtmekten de geri durmamaktadır. Ona göre Peygamber'in sünnetinin eşitlikçi yönlerine yapılan kısa atıflar, bunun bir istisnasıdır.⁴¹

Hadisler alanında bu durumdan dolayı yaygın olan bir tutum, rivayetler arasında seçici davranmaktır. Roald, bunu teorik olarak açıklamaya girişmekte ve insanların dini metinler konusunda tümüyle bir kabul göstermek yerine günlük yaşamlarında bunların bazılarını başvururken, bazılarını dışta bırakma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir.⁴² Bu durum ona göre hem erkek merkezli, hem de feminist yaklaşımlar için geçerlilik taşımaktadır. Bir başka deyişle dini metinleri okuyan erkek merkezli düşünen Müslümanlar bu metinleri kendi cinsiyetleri çevresinde seçerlerken, kadın bakış açısından yaklaşan kadınlar da kendileri açısından bu seçimi gerçekleştirirler. Müslüman feministler erkek merkezli bakış açısına sahip Müslümanlara benzer bir şekilde dini metinleri okuma işinde seçici olma eğilimi taşımaktadırlar. Müslüman feministler kadınlar lehindeki hadisleri almakta, buna karşılık kadınları olumsuz niteliklerle anan hadisleri eleştirip reddetmektedirler.

Bir başka yaklaşım biçimi ise hadisler konusuna hermenötik içerikleri de olan kültürel-dilsel nitelikte karşımıza çıkmaktadır.⁴³ Bunun en çarpıcı

⁴⁰ K. Ali, a.g.m., s.287.

⁴¹ Aynı yer.

⁴² Roald, a.g.e., s.119.

⁴³ Hadisler konusunda hermenötik yaklaşım konusunda bir örnek için bkz. Sa'diyya Shaikh, 'Knowledge, Women and Gender in the Hadith: A Feminist Interpretation', *Islam and Christian-Muslim Relations*, 15:1 (January 2004), ss.99-108.

örnekleri, çeşitli kelimelerin anlamlarına ilişkin olarak somutlaşmaktadır. Burada bunlardan fitne kelimesine ilişkin yaklaşımlara değinilebilir. Roald çalışmasında⁴⁴ uyguladığı soru kağıdında bir hadis konusunda ilginç cevaplar almıştır. Bu cevapların çoğu, bu hadisin, dolayısıyla bu kelimenin kadınlara günahkar varlıklar olarak işaret etmediği yönünde olmuştur. Hadis Buhari'de yer almakta ve şunu ifade etmektedir: "Benden sonra bir erkeğe karısından, çocuklarından ve komşularından daha zararlı bir fitne bırakmadım."

Roald cevapların çok büyük bir kısmının ortak noktasının bu hadisin erkeğe bir uyarı olduğu yönünde olduğunu bildirmektedir. Çünkü onlara göre erkekler kadınlara cinsel bir tarzda bakma eğilimi taşımaktadırlar. Mesela bir cevaplayıcı, bu hadisin kadınları suçlamadığını, erkekler için kendilerini kontrol etmek ve kadınlarla ilişkilerinde hevaları peşinden gitmeleri noktasında kendilerine hakim olmak üzere bir uyarı olduğunu ifade etmektedir. Roald kadın ve erkek cevaplayıcılarının bir çoğunun bu hadisi literal anlamda anlamadıklarını vurgulamaktadır ki, bu önemli bir gözlem noktası oluşturmaktadır. Bu durum İslam ilahiyatının temel bir varsayımı olduğu iddia edilen kadınların ayartıcılığının kabulü çerçevesiyle ters bir durum arz etmektedir. Roald'a göre bu durum bir takım kelime ve ifadelerin yorumlanmasında ince noktalara riayet edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu, hem Müslüman olan ve olmayan yorumlar arasında, hem de farklı arkaplanlardan, milliyetlerden ya da yaşam tarzlarından Müslümanlar arasındaki yorumlarda ortaya çıkan bir husustur. Roald, bir İslamcının, kadınların erkekleri ayarttıklarını söylediği zaman bir gayri müslim ya da sıradan bir müslümanın bunu kadınların doğasına karşı bir suçlama olarak alabildiğine dikkat çekmektedir. Oysa yine ona göre İslamcılarının çoğu, bunu erkeğin doğasının bir zayıflığı olarak görmektedir. Ayrıca aynı ifade İslamcılarının bir çoğu tarafından beşerin genel zaafına bir atıf olarak anlaşılmaktadır. Böylece onların, kadınların erkekler için ayartmalar oldukları iddiası, genel bir gözlem olmaktadır. Bu gözlem, insanları bu zaafının üstesinden gelebilmeleri için bir kurallar ve düzenlemeler topluluğu olarak İslam'ın zorunluluğunu iddia etmeyi amaçlamaktadır. Burada gözardı edilmemesi gerekli bir kavramsal ayırım, 'ayartıcı olma'ya ilişkin aktif çağrışımla, 'ayartma olma'ya ilişkin pasif çağrışımdır. Nitekim Roald'ın

⁴⁴ Roald, a.g.e., s.126-128.

başka bir cevaplayıcısı, hadisin fitne kelimesiyle aslında kadınlar adına pasifliğe işarette bulunduğunu belirtmiştir. O, bunun ayartma işinde kadınların aktif bir rol üstlenmelerinden çok, böyle pasif bir rolü ifade ettiği düşüncesindedir. Roald da bir sonuç olarak, görüştüğü Arap İslamcılarının genelde kadınları *aktif ayartma ajanları* olarak görmediklerinin ortaya çıktığını kaydetmektedir.

Yine Roald, bu hususta Sajda Nazlee'nin feminizm ve Müslüman kadınlara dair kitabında fitne kelimesinin aynı zamanda deneme/sınama anlamına geldiği ifadesine de göndermede bulunmaktadır. Nazlee Kur'an'ın aynı zamanda çocuklar ve mallardan da insanlar için fitneler olarak bahsettiğini belirtmektedir. Bu ise kelimenin aslında kadınların erkekler için fitne oluşturdukları noktasında kadınlar adına *edilgenlik* anlamı taşıdığını düşündürmektedir. Roald bu arada Arap dünyasında uzun yıllar yaşamış olan Amerikalı bir mühtedi Müslüman kadının da fitne terimini cinsel bakımdan çok, *deneme* olarak gördüğünü pekiştirici bir örnek olarak zikretmektedir. Dolayısıyla kadınların fitne olduklarını bildiren hadise bu kadının cevabı, erkeklerin sabırlı olmaları ve kadınlar, çocuklar ya da komşulara karşı talepkar veya öfkeli olmamaları gerektiği yönünde olmuştur. O, çocuklar ve komşuların değil de neden sadece kadınların cinsiyet yönünden yorumlandığını anlayamadığını ifade etmektedir.

Fitne kelimesinin anlaşılmasının, ister *ayartma* isterse *deneme* biçiminde olsun, kültürel bağlamla ilgili olduğu da görülmektedir. Fitne, tarihi bakımdan hem *ayartma* hem de *deneme* olarak anlaşılmaktadır. Ancak Arapça konuşan İslamcılarının çoğu fitneyi cinsel bakımdan yorumlama eğilimi içerisinde olup, terimin ayartma yönünü vurgulamış olmaktadır. Buna karşılık terimin cinsellik bağlamında yorumlanmasına dair örnekler 'Batılı kültürel temel modeli'ne dair bir görüşten kaynaklanan bir okumayı ortaya koymaktadır. Bu, 'Arap kültürel temel modeli' olarak adlandırılan birincisi ile çelişmektedir. Çünkü birincisinde, hadisin son kısmını görmezden gelecek bir şekilde kadınların anlaşıldığı bir fitne kavramlaştırması söz konusudur.

Tüm bu bahislerde açığa çıktığı üzere *ayartıcılık* karşısında bir *ayartma* olarak Müslümanlar ve gayri müslimler arasında kültürel bir uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Roald'ın yine dikkat çektiği bir husus, fitne kelimesinin kültürel içeriğinin, Arapça'dan bir Batı diline çevirildiğinde, çeviriyi kimin

yaptığına bağlı olarak da değişme eğilimi taşıdığıdır. *Fitne* çoklu çağrışımlar taşıyan bir kelimedir. Dolayısıyla bu kelimenin geçtiği bir metin, tercihe göre farklı anlamlar taşıyabilecektir. Bu bakımdan çevirmenin tutumu, Arapça metni diğer dillere çevirmede belirleyici olmaktadır. Nitekim Roald'ın bazı cevaplayıcıları da bu çeviri probleminin farkındadırlar. Bunlardan biri, İslam ve kaynaklarının anlaşılması hususunda değişik yönleri birbirinden ayırma işinde çok dikkatli olunması gerektiği uyarısında bulunmaktadır. Peygamber gerçekte neyi kastedmiştir ve görüşlerini hangi bağlamda belirtmiştir, bu noktalar büyük önem taşımaktadır. O, zaman zaman çeviri esnasında zihinsel bir dönüşüm geçirmek zorunda kaldıklarını, bir Arap müslüman olarak İslam hakkında Arapça konuştuğunda sorun olmadığını, ancak bazı kavramlar diğer dillere çevirildiğinde bunların çok farklı şeylere dönüşebildiklerini söylemektedir. Bu bakımdan bu hadisin böyle bir dönüşümün iyi bir örneğini oluşturduğunu; hadisi Arapça olarak işittiğinde onu derhal anladığını ve olumlu bir şekilde kavradığını, ancak İngilizceye aktarıldığında metnin, kadınları kötü bir şekilde tasvir eden bambaşka bir şey haline geldiğini vurgulamaktadır. Aynı şey İngilizceden Arapçaya çevirildiklerinde bir takım fikirler ve kavramlar hakkında da söz konusu olmaktadır.

Bütün bunlardan ortaya çıkan bir sonuç, yanlış anlamaların kültürel kodlardaki farklılıklardan kaynaklanıyor olduğudur. Kültürel arkaplanlar ve onlara ait vurgular metinler ya da kavramların anlaşılmasını dayatma eğilimi taşımaktadırlar. Bunun en belirgin örneklerinden biri Arapça *himaye* ve İngilizce *protection* kelimeleri arasındaki kültürel uyumsuzlukta kendisini ortaya koymaktadır. Kültürel kodlar, bir toplumdaki çeşitli gruplar arasındaki anlaşma ve uyuşmayı önleyebilmektedirler.

Nitekim Roald araştırması boyunca yaptığı gibi bir takım hadisler konusunda da içinde bulunulan kültürel çevrenin, kişilerin hadislerle ilgili tercihlerini yansıttığı argümanını ortaya koymaktadır. Mesela ona göre Suriyeli alim Şeyh Wehbe ez-Zuhaylî, fıkhta ilgili kitabında kadınların kocalarının izni dışında evi terk etmemeleri gerektiği konusundaki rivayetçi yazım tarzını öne çıkartmış bulunmaktadır. Ki bu, onun, Roald'ın "Arap kültürel temel modeli" dediği çerçeveden büyük ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir. Zuhaylî'nin seçtiği hadisler her zaman sahih olmadıkları gibi, bunlar, onun 'İslami sepet'ten kendi tutumunu destekleyen metinleri

toplama eğilimini aksettirmektedirler.⁴⁵ Yine Roald'ın şu deneyimi de kültürel-çevresel farklılıkların önemini ifade etmektedir.⁴⁶ O, Güney Doğu ve Doğu Asya ülkeleri gibi Arapça konuşulmayan ülkelerde kadınların dinen ve aklen eksik oldukları şeklindeki hadise nadiren göndermede bulunulduğunu tecrübe etmiştir. Roald, bu hadisin bu ülkelerde hiçbir rolünün olmadığı iddiasında bulunmamaktadır. Ancak onun vurgusu, İslam'da kadın konusuyla ilgili olarak oradaki görüşmelerinde bu hadisle hiç karşılaşmamış olduğudur. Halbuki o, İskandinavya'da yaşanan Somali'li bir grupta toplumsal cinsiyet tartışmalarında bu hadisin belli bir yere sahip olduğunu görmüştür. Bu da muhtemelen Suudi Arabistan'da eğitim gören Somali'li hocaların etkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla coğrafi ve kültürel farklılıklar ya da farklı nüfuz bölgeleri hadislerin dolaşımı ve rolünü etkileyebilmektedir.

Son olarak, kadınların kendileriyle ilgili hadislerin taşıdığı olumsuzluklarla baş etmelerinin bir yolu da hadis ilmi kapsamında ortaya çıkan imkanlarla ilgilidir. Bu tür hadislerde, sened tenkidi denilen rivayetin geliş tarzının incelenmesi de yol gösterici olabilmektedir. Mernissi'nin çalışmasında bu türden bir örneğe rastlanmaktadır.⁴⁷ Mernissi, kadınları başlarına geçiren toplulukların iflah olmayacakları şeklindeki hadisin Buhari ve diğer hadisçiler tarafından sahih olarak nitelendirilmesine karşılık, bir çok kimse tarafından bu hadisin itiraz görüp tartışıldığını belirtmektedir. Yine ona göre fakihler kadınlar ve siyaset ilişkisi konusunda söz konusu hadisin uygulanabilirliği noktasında görüş birliği içerisinde olmamışlardır. Bu hadisi kadınları karar mekanizmalarının dışında tutmak için kullananların varlığı kesindir. Ama bunun yanında bu argümanın temelsiz ve ikna edici olmaktan uzak olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Mernissi Taberi'nin bunlar arasında bulunduğunu söylemektedir. Ona göre Taberi, bu hadisi, kadınları karar alıcı güçlerinden yoksun bırakmak ve onları siyaset hayatından dışlamak noktasında yeterli bir temel olarak bulmamıştır. Kadınların devlet başkanlığını olumsuz gören bu hadisin ravisi olan Abu Bakra'nın aslında derhal güvenilmez olarak kabul edilmesi gerektiği yolundaki bir düşünce Mernissi tarafından dile getirilmiş bulunmaktadır.

Çünkü ona göre Abu Bakra'nın yaşam öykülerinden birinde onun gerçeğe aykırı şahitlikten dolayı suçlu bulunup kırbaçlandığı anlatılmaktadır. Mernissi, İmam Malik'in fikh ilkelerinden hareketle Abu Bakra'nın bir hadis kaynağı olarak reddedilmesi gerektiği düşüncesindedir.

SONUÇ

Oryantalist bakış açılarıyla başlayan ve bugün karikatür krizi (Danimarka ve diğerleri) ile devam eden süreçte Hz. Muhammed'in şahsında İslam'ın çok yönlü saldırılara maruz bırakılması söz konusudur. Küreselleşmenin getirdiği veya ifade ettiği kültürel eğilimlerin karşısında İslam, güçlü bir rakip olarak toplumsal ve kültürel varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda İslam'la rekabete yönelik girişimler çerçevesinde onun Peygamberine yönelik saldırılar doğrudan İslam'ı hedef almaktadırlar. Bu saldırılarda iki unsur öne çıkmış gözükmektedir: Şiddet ve kadın sorunu. Nitekim karikatürlere de bakıldığında bu unsurlar üzerindeki vurgu açıkça görülmektedir. Bu karikatürler aracılığıyla Hz. Muhammed üzerinden şiddet ve kin taraftarlığı ile kadın düşmanlığı İslam'a yapıştırılmaya çalışılmaktadır.

Burada ben ikinci husustan yola çıktım ve Batılı ve yerel düzeydeki bir takım kadınlar ve diğerleri tarafından yerleştirilmeye çalışılan kadın düşmanını bir peygamber imajının karşısında, onun hor görüp aşağıladığı ileri sürülen kadın ümmetinin kendisi hakkında ne düşündüklerine ışık tutmaya çalıştım. Burada açıkça ortaya çıkmıştır ki, Müslüman kadınların, kendi peygamberleriyle bir sorunları bulunmamaktadır. Onlar iddia edildiği gibi pasif ve uysal yaratıklar da değildirler. İçinde yaşadıkları dünyayı da dinlerini de bilmekte ve aktif tutumlar geliştirmektedirler. Bu, Peygamber'in kendi eşleri zamanında olduğu kadar, bugün de geçerli bir husustur. Burada ele alınan kadınların ulaştıkları ortak nokta, Hz. Muhammed'in bir yüksek ahlak örneği olarak, kadın dostu olduğudur. İslam'ın dışındaki kültürlerin de bu gerçeklik ile tanışmaları, daha huzurlu bir dünya için zorunluluk arz ediyor görünmektedir.

⁴⁵ Roald, a.g.e., s.147.

⁴⁶ A.g.e., s. 131.

⁴⁷ Bkz. Mernissi, a.g.e., s.60-61.